

ARAPÇA'DA كَلَّا NIN YAPISI
VE
KURAN-I KERİM'DE KULLANILIŞ ŞEKİLLERİ

Ali YILMAZ*

Anahtar kelimeler: Kellâ, takviye, vakf,

ÖZET

كَلَّا, Arapça'da ك ve ل harflerinden oluşmuş bir kelimedir. Hakkında pek çok Arapça eser kaleme alınmıştır. Kuran'da otuz üç yerde tekrarlanmıştır ve bu tekrarların hepsi de Kuran'ın ikinci yarısında bulunmaktadır.

ABSTRACT

In the Arabic language كَلَّا (kallâ), is a word which made up from the letters of ك and ل. Scholars were wrote out a lot of works about this subject. كَلَّا were repeated in the Quran thirty three times and all of them is in the second chapter (i.e. in Meccian period).

Giriş

Arapça'da harfler üzerindeki araştırmalar, Kuran ve Arapça'nın grameri ile ilgili çalışmaların önemli bir bölümünü oluşturur. Araştırmacılar bu harfleri çeşitleri, yapıları, özellikleri, işlevleri ve manaları bakımından enine boyuna araştırmışlardır. Bir harf olarak ك da, çeşitli manalar ifade etmesi ve Kuran'da çokça kullanılması sebebiyle, bu araştırmalar arasında yerini almıştır. ك'nın Kuran-ı Kerim'de – ileride değinileceği üzere- otuz üç yerde geçmesi ve farklı manalar ifade etmesi dilbilimcilerin ve müfessirlerin dikkatini çekmiş, ك'yı çeşitli yönleriyle araştırmaya sevk etmiştir.

Müfessirler ك'yı geçtiği ayetlerde teker teker ele alıp, önemli özelliklerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Mesela; Ebu Cafer et-Taberî (ö.310) *Câmiu'l-Beyân* adlı tefsirinde; ez-Zemahşerî (ö.538) *el-Keşşâf*'ında; Ebu Hayyân (ö.745) *el-Bahru'l-Muhit*'inde ve daha birçokları tefsirlerinde Arapça'daki bu önemli harfi detaylarıyla incelemişlerdir.

ﺽ 'nın bazı kullanımlarında üzerinde vakfe yapıp cümleyi kendisinden sonra gelen kelime ile başlatmak önemli olduğu için, harfin bu özelliğini ortaya koyan eserler yazılmış, hangi ayetlerde ﺽ üzerinde vakıf yapılabileceği, hangilerinde yapılamayacağı açıklanmıştır. Meşela; Ebu Bekr el- Enbarî'nin (ö.328) *Izahu'l-Vakf ve'l-Iptida*, Ebu Cafer en-Nehhas'ın (ö. 338) *el- Kat' ve'l-İtinaf* adlı eserleri bu özelliğe sahiptir. Bu eserlerde, ﺽ'ın geçtiği ayetler teker teker incelenerek özellikleri anlatılmış, bu hususta başka dilbilimcilerin görüşleri de ciddi tenkitlere tabi tutulmuştur. Kuran ile ilgili çalışmalarıyla meşhur olan ez-Zerkeşî'nin (ö.794) *el-Burhân fi Ulûmi'i-Kur'an'ı*, es- Suyutî'nin (ö. 911) *el-İtkân fi Ulûmi'i-Kur'an'ı* da bu hususta önemli bir yer tutar.

Meşhur dilbilimcilerin yazmış oldukları sözlüklerinde de ﺽ, yerini geniş bir şekilde almıştır. el-Ezherî'nin (ö.370) *Tezhibu'l-Luğa'sı*, el-Murtaza ez-Zebîdî'nin (ö.1205) *Tacu'l-'Arûs'u*, el-Firuzâbâdî'nin (ö.817) *el-Kâmûsu'l-Muhîti* bu hususta kayda değer eserlerin başında gelmektedir.

Nahiv konusunda değerli eserleri bulunan alimlerin de eserlerinde ﺽ'ı incelediklerini görmekteyiz. ez-Zemahşerî'nin (ö.538) *el-Mufasssalı*, İbn Malik'in (ö.672) *Teshilu'l-Fevaidı* ve ayrıca bu eserleri şerh eden dilbilimcilerin bilinen şerhleri de bu hususta başta gelen eserlerdendir.

Bilindiği üzere Arapça'da amil olan ve amil olmayan harflerin çeşitliliği ve mana zenginliği edebiyatçıların dikkatini çekmiş ve onları harfler konusunda müstakil eserler yazmaya sevk etmiştir. Ebu'l-Hasan er-Rummanî'nin (ö.384) *Meâni'l-Hurûfu*, Ahmet b. Abdî'n-Nur el-Malikî'nin (ö.702) *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Meânî'si*, Bedreddin Hasan b. Kasım el-Muradî'nin (ö.749) *el-Cena'd-Dânî fi Hurûfi'l-Meânî'si*, İbn Hişam el-Ensari'nin (ö.761) *Muğni'l-Lebîb'i*, Alaaddin Ali b. el-İrbilî'nin (ö.769) *Cevahiru'l-Edeb'i* ve Abdullah b. Muhammed el-Beytuşî'nin (ö.1210) *Sırfu'l-İnaye fi Keşfi'l-Kifâye'si* Arap Edebiyatının çok değerli kaynak eserlerindedir. ﺽ'ın bu eserlerde de detaylı bir şekilde incelendiğini görmekteyiz.

ﺽ ile ilgili müstakil eser yazan müelliflerin de sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu eserlerin en meşhurları şunlardır:

1. Ebu'l-Hasan Ahmet b. Faris'in (ö.395) *Makaletu Kellâ ve Ma Câne Minhâ fi Kitabillah'ı*. Bu eser ilk olarak 1967 yılında Kahire'de basılmış, daha sonra da bunu tahkikli baskıları takip etmiştir.

2. Ebu Cafer et-Taberî'nin (ö.310) *Risaletu Kellâ fi Lisani'l-'Arab'ı*. Eser 1981 yılında Riyad'da basılmıştır.

3. Ebu Muhammed Mekki b. Ebi Talib'in (ö. 437) *el-Vakf 'Alâ Kellâ ve Belâ'sı*. Bağdat'ta yayınlanan *Mecelletu Kulliyeti's-Şeri'a* adlı dergide 1967 yılında tahkikli olarak yayınlanmıştır.

4. Cemaleddin Ali b. Yusuf el-Kiftî'nin (ö.646) *el-Mücellâ fi İstî'abi Vücûhi Kellâ'sı*. Eserin varlığına Yakût el-Hamevî'nin (ö.1229) *Mu'cemu'l-Udebâ'sında* vakıf olduk.

5. Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed'in (ö.680) *Risaletün fi Kellâ, Belâ ve Naamı*. Bu eser Bulgaristan Sofya Milli Kütüphanesi'nde yazma olarak 5438 numarada kayıtlı olarak bulunmaktadır.

6. Yakup b. Bedran el-Ceraidî'nin (ö. 688) *Kitabun fihi Ma Eta fi'l-Kur'ani Kellâ ve Belâ'sı*. Bu esere Ebu Bekir Muhammed b. el-Mahallî'nin *Tuhfetül-Melâ fi*

Mevâdî'i Kellâ adlı eserini Bağdat'ta 1988 yılında basılan *el-Mevrid* adlı mecmuada yayımlayan Taha Muhsin'in mukaddimesinde vakıf olduk.

7. Bedrettin Hasan b. Kasım el-Muradî'nin (ö.749) *Risaletu Kellâ'sı*. Bu eseri de yine Taha Muhsin'in mukaddimesindeki bilgilerden öğrendik.

8. Ebu Bekr Muhammed b. el-Mahallî'nin (ö.600) *Tuhfetu'l-Melâ fi Mevâdî'i Kellâ'sı*. Bu eserde کلا'nın kullanılış özellikleri manzum bir şekilde anlatılmış ve Bağdat'ta 1988 yılında basılan *el-Mevrid* adlı dergide Taha Muhsin'in bir mukaddimesi ve şiirlerin şerhiyle beraber neşredilmiştir. Biz de کلا ile ilgili olan bu şiiri makalemizin sonuna aldık.

Arapça'da önemli bir yer tutan کلا'nın kullanılış şekillerinin bir çok kaynak esere konu olduğunu görünce konu ilgimizi çekti ve bu konuda bir makale hazırlamanın bu saha ile ilgilenenlerin istifade edeceği kanaati hasıl oldu. Bu sebepten dolayı makalemize konu olarak کلا'yı seçtik.

کلا'nın Yapısı

Sa'leb'e (ö.291) göre کلا, teşbih için kullanılan ك ve لا 'ı nafiyyeden oluşmuştur. Yine Sa'leb, lâm harfinin manayı takviye amacıyla şeddelenmiş, bunun amacının da کلا'yı oluşturan iki harfin (ك ve لا) manasının anlaşılması vehmini ortadan kaldırmak olduğunu ifade etmiştir. Diğer bazı alimlere göre de کلا, normal, mürekkebe olmayan bir kelimedir.¹

Diğer bir görüş, کلا'nın tahfif olunarak کلا şeklinde ve sonuna da لا eklenmek suretiyle کلا olarak kullanıldığıdır. Sonraları tekrarlanan لا hazfedilmiş ve diğeri de şeddelenmiştir. Bu hususa misal olarak Mütenebbî'nin (ö.354) şu beyti gösterilmektedir:

قبيلي وأهلي لم ألاق مشوقهم
لوشك النوى إلا فواقا كلا ولا²

Hasan b. el-Velid el-Kurtûbî (ö.367), muhalif bir görüş olarak کلا'nın ve ك ve لا 'dan oluştuğunu ileri sürmüştür. Ancak bu görüş hiç kimse tarafından benimsenmemiştir.³

İbnu'l Esir (ö.630) şöyle diyor: "کلا, cümlede redi' ve tembih için kullanılır. Manası da "الله لا يتعمل" Bundan vazgeç, bir daha yapma" şeklindedir. Yine کلا, nefy ve red manası ifade etmede -ك harfinin bulunması nedeniyle- nefy için kullanılan لا'dan daha kuvvetli, daha tekidlidir.⁴

¹ Cemaleddin İbn Hişam el-Ensari, *Muğni'l- Lebib*, Beyrut- 1992, s.249; Abdurraman Ebu Bekr es-Suyufi (thk. Ali Muhammed el-Yehavi), *Mu'tereku'l-Akrân fi l'cazi'l-Kur'an*, Beyrut-tsz, 1-3, 2/193; Mecduddin Muammed b.Yakub el-Finuzabâdi (thk. Muhammed Ali en-Neccâr), *Besairu Zevi't-Temyiz fi Letaifi Kitabi'l-'Aziz*, 1-6, Lüban-tsz., 4/383; Faize bt. Ömer el-Müeyyid, *Hurufu'l- Meâni'l Mürekkebeti ve Eseru't-Terkib'i fiha*, Mecelletu Cami'ati Ummul-Kurâ, cilt:13, sayı:22, Ummu'l-Kurâ- 2001, s.770; Ebu Bekr Muhammed b. el-Mahallî, "Tuhfetu'l-Melâ fi Mevâdî'i Kellâ", Mecelletun Turasiyyetun Fasiliiyetun el-Mevrid, Bağdat-1988, c.17, s.159

² Ebu Cafer Ahmet b. Muhammed b. Rüstem et-Taberî, *Risaletu Kellâ fi'l- Kelâm ve'l-Kur'an*, Beyrut-1983, s. 38.

³ Ahmed b. Abdunnûr el-Maliki (thk. Muhammed el-Harrâd), *Rasfu'l-Mebâni fi Şerhi Hurufi'l-Meani*, Dimeşk- 1985, s.287.

⁴ Muvaffakuddin Ya'îş b. Ali b. Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, 1-10, Beyrut-tsz, 9/16; Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 1-15, Beyrut- 1994 "Kellâ" Maddesi; Muhibbuddin Ebu Feyz Muhammed Murtaza el-Vasiti, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, 1-20, Beyrut- 1994, "Kellâ" Maddesi, 15/666-667.

كلا, genellikle kabul olunmayan, reddedilen fikrin ardından gelir. Mesela; إذا نطقى عليهم آياتنا قال اساطير الأولين كلا بل إن على قلوبهم ما كانوا يكسبون⁵ okununca "Eskilerin masalları" derdi. Hayır! Bilakis onların işlemekte oldukları (kötülükler) kalplerini kirlletmiştir.) gibi. Bazen de kabul olunmayan bu fikrin öncesine, fikrin önemini belirtmek için getirilir. Mesela; قل أرأيي الذين الحقتم به شركاء كلا بل هو الله العزيز (De ki: O'na (Allah'a) kattığınız ortaklarınızı bana gösterin. Hayır! Bilakis, yegâne galip ve her şeyi hikmetle idare eden ancak Allah'tır.) gibi. Yahut كلا 'dan sonra gelecek olan cümleye dikkat çekilip dinlenmesini teşvik için gelir. Mesela; وما يعلم جنود ربك إلا هو وما هي إلا ذكرى للبتثر كلا والقمر والليل إذا أدبره والصبح إذا استقر⁷ (Rabbinin ordularını, kendisinden başkası bilmez. Bu ise, insanlık için ancak bir öğüttür. Hayır, hayır (öğüt almazlar)! Aya, dönüp gitmekte olan geceye, ağarmakta olan sabaha andolsun ki.) gibi.⁸

كلا'nın ifade ettiği manalar genellikle beş maddede toplanmaktadır:⁹

1. Halil (ö.175), Sibeveyh, Müberred (ö.285), Zeccâc (ö.311), Ahfeş (ö.215) ve Basraîların çoğunluğuna göre كلا, redi' ve zecr manası, yani "kesinlikle hayır, mümkün değil, asla ve tam aksine" manası ifade etmektedir. Mesela; O, malının kendisini ebedi kılacağını zanneder. Hayır! Andolsun ki o, Hutame'ya atılacaktır.) ayetinde olduğu gibi.
2. Nadr b.Şumeyl'e (ö.203) göre ise كلا, "evet ve hayır" manasında tasdik harfidir. Bu durumda öncesinde "evet" demeyi gerektiren bir sözün geçmiş olması gerekir. Bazen de kalem ile kullanılır. Mesela; وما يعلم جنود ربك إلا هو وما هي إلا ذكرى للبتثر كلا والقمر والليل إذا أدبره والصبح إذا استقر¹¹ (Rabbinin ordularını, kendisinden başkası bilmez. Bu ise, insanlık için ancak bir öğüttür. Hayır, hayır (öğüt almazlar)! Aya, dönüp gitmekte olan geceye, ağarmakta olan sabaha andolsun ki.) ayetinde كلا والقمر ای والقمر manasındadır, denilmiştir.
3. Kisai (ö.189), Enbari (ö.577) ve İbn Vasıl'a göre ise كلا, "gerçekten – gerçektir" manası ifade etmektedir. Mesela; Gerçek şu ki, insan kendi kendini yeterli görerek azar.) gibi.
4. Ebu Abdullah el-Bahilî'ye (ö.231) göre ise, öncesini red manası ifade etmektedir. Bu mana, ilk maddede geçen redi' manasına yakındır. Ca'dî'nin (ö. 605) şu beytini bu hususa misal olarak verebiliriz¹³:

فقاروا لنا: كلا فقلنا لهم: بلى
فقاروا للنساء لأهلها

⁵ Mutaffifin 83/13-14.

⁶ Sebe' 34/ 27.

⁷ Müddessir 74/32.

⁸ Muhammed Tahir İbn Aşûr *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 1-30, tsz, 16/161, Ebu Muhammed Mekkî b. Ebu Talip (thk. Ahmet Hasan Ferhat), *Şerhu Kellâ Belâ ve Neâm*, Beyrut- tsz., s.22-23.

⁹ Muğni'l-Lebib, 249; *Şerhu'l-Mufasssal*, 9/16; Alaaddin Ali el-Irbilî, *Cevâhiru'l-Edeb fi Ma'rifeti Kelâmî'l-Ârab*, Beyrut-1991, s.412; *I'cazu'l-Kur'an*, 2/193; *Lisanu'l-Ârab*, "Kellâ" Maddesi; *Tacu'l-Ârûs*, "Kellâ" Maddesi; Süleyman b. Ömer, *el-Futûhatu'l-İlahiyye*, 1-8, Beyrut- 1996, 5/45; *Besair*, 4/381; *Rasfu'l- Mebanî*, 287; *Tefsiru't-Tahrîr*, 16/161; *I'cazu'l-Kur'an*, 2/193; Mahmud el- Hasarî "Me'âlimu'l-Ihtidâ İlä Mârifeti'l- Vakfi ve'l- İbtida", *Dirasât fil-Islam*, sayı: 71, Kahire- 1967, s.128.

¹⁰ Hümeze 104/3-4.

¹¹ Müddessir 74/32.

¹² Alak 96/6.

¹³ *Lisanu'l-Ârab*, "Kellâ" Maddesi; *Tacu'l-Ârûs*, "Kellâ" Maddesi.

Beyitte كلا, لا, ' manasında kullanılmıştır. Çünkü بلى nefyden sonra gelir. Bir hadiste de şöyle geçmektedir:¹⁴ "تَعَفُّ فَنَنْ كَانَهَا الظَّلُّ فَقَالَ اغْرَابِي: كَلَّا يَارَسُولَ اللَّهِ". Bu hadiste geçen كلا, لا, ' manasında kullanılmıştır.¹⁵

5. Ebu Hatim'e (ö. 322) göre كلا, İstiftah için kullanılan ve "doğrusu, beni dinleyin, bana kulak verin" gibi anlamlar ifade eden لا manasında kullanılır. Mesela; كلا سيعلمون¹⁶ (Doğrusu anlayacaklar!)

Muhammed Hamdi Yazır tefsirinde şöyle diyor: "كلا, harf-i redi'dir. Bir sözü, bir davayı veya ümit ve talebi yok eder. Biz bunun yerinde "Hayır, öyle değil, öyle bir şey yok, yağma yok" gibi tabirler kullanıyoruz. "Hayır" tabirini yerine göre "لا, بلى, بل" mevkilerinde de kullandığımızdan tam mukabili denemezse de yakınıdır."¹⁷

Zecr ve redi' manası ifade etmesi nedeniyle كلا'da vakıf, sonrasında da iptida caiz görülmüştür. Denilmiştir ki; hangi surede كلا'yı işitirsen, o surenin Mekki olduğuna hükmedebilirsin. Çünkü كلا, tehdit manası ifade etmektedir ve bu şekilde nazil olan ayetler de Mekki'dir.¹⁸

Kuran'da كلا'nın Kullanılışı

كلا, Kuran'ı Kerim'de 15 surede, 33 yerde geçmektedir. Hepsisi de, Kuran'ın ikinci yarısındadır, ilk yarıda كلا lafzı hiç geçmemektedir. Bu hususla ilgili olarak şu beyit söylenmiştir:¹⁹

وما نزلت كلا بيئرب فاعلمن ولم تأت في القرآن في نصفه الأعلى

(Şunu bilmelisin ki, "Kellâ", Medine'de hiç nazil olmamıştır ve Kuran'ın da ilk yarısında hiç geçmemiştir.)

Bedreddin ez-Zerkeşi (ö.794) konu ile ilgili olarak şöyle demektedir: "Bunun hikmeti, (yani كلا lafzının Kuran'ın ikinci yarısında geçmesi) Kuran'ın ikinci yarısının büyük çoğunluğunun Mekke'de nazil olmasındandır. كلا, bu ayetlerde tehdit maksadıyla gelmiştir."²⁰

كلا, vakfın caiz olup olmaması bakımından dört kısma ayrılmaktadır:²¹

1. كلا 'da hem vakfın, hem de iptidanın caiz olması hali. Bu durumda كلا 'da vakıf yapılır ve tekrar söze kendisiyle başlanır. Bu durum Kuran'da 11 yerde geçmektedir:

a. اطلع الغيب أم اتخذ عند الرحمن عهدًا كلا سنكتب ما يقول وتمذ له من العذاب مدًا. (O, gaybı bildi mi, yoksa Allah katından bir söz mü aldı? Kesinlikle hayır! Biz onun söyleyeceğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız.)²²

¹⁴ Ahmet b. Hanbel, *Musnedu Ahmed b. Hanbel*, 1-6, İstanbul-1992, 3/477.

¹⁵ *Lisanu'l-Arab*, "Kellâ" Maddesi; *Tacu'l-Ârûs*, "Kellâ" Maddesi.

¹⁶ Nebe' 78/4.

¹⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1-9, İstanbul- 1970, 8/5454.

¹⁸ *Muğni'l-Lebîb*, 249; *l'câzu'l-Kur'ân*, 2/193-194; *el-Futûhâtu'l İlahiye*, 5/45; *Besâir*, 4/381; *Me'âlimu'l-Ihtidâ*, 128; *Şerhu Kellâ*, 23-26.

¹⁹ *Besair*, 4/381; *Me'âlimu'l-Ihtidâ*, 131.

²⁰ *Me'âlimu'l-Ihtidâ*, 132.

²¹ Ebu'l-Fazl Şihâbüddin es-Seyyid Mahmud el- Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 1-16, Beyrut-1994, 16/190-191; *el-Futûhâtu'l İlahiye*, 5/45; *Me'âlimu'l-Ihtidâ*, 132-136; *Tuhfetu'l-Melâ fi Mevâd'i Kellâ*, 160.

²² Meryem 19/78-79.

b. واتخذوا من دُنِ اللَّهِ إِلَهَةً لِيُكُونُوا لَهُمْ عِزًّا كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا. (Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet olsun diye Allah'tan başka tanrılar edindiler. Hayır, Hayır!Taptıkları) onların ibadetlerini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklar.)²³

c. De ki: O'na (Allah'a) kattığınız ortaklarınızı bana gösterin. Hayır! Bilakis yegâne galip ve her şeyi hikmetle idare eden ancak Allah'tır.)²⁴

d. لعلي اعْمَلْ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا. (Ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi işler yapayım. Hayır! Onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir.)²⁵

e. ... وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُجْبِيهِ كَلَّا إِنَّهَا لَأُظْفَرُ (Yeryüzünde kim varsa hepsini (fidye olarak) versin de, tek kendisini kurtarsın. Fakat ne mümkün! Bilinmeli ki, o (cehennem) alevlenen ateştir.)²⁶

f. ابطع كل امرئ منهم أن يدخل جنة نعيم كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْمَلُونَ (Onlardan her biri nimet cennetine sokulacağını mı umuyor? Hayır (hiç ummasınlar!) Şüphesiz biz onları, kendilerinin de bildikleri şeyden yarattık.)²⁷

g. ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ كَلَّا إِنَّه كَانَ لِآيَاتِنَا عِينِدَا (Üstelik o nimetlerimi daha da artırmamı umuyor. Asla (ummasın)! Çünkü o, bizim ayetlerimize karşı alabildiğine inatçıdır.)²⁸

h. بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنْتَشِرَةً كَلَّا بَلْ لَآيَخَافُونَ الْآخِرَةَ (Daha doğrusu onlardan her biri, kendisine, (önünde) açılmış sahifeler (ilahi vahiy) verilmesini istiyor. Hayır! Aslında onlar ahiretten korkmuyorlar.)²⁹

i. إِذَا نُنَادِي عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالِ اسْأَلِيهِ الْأَوَّلِينَ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (Böyle birine ayetlerimiz okununca "Eskilerin masalları" derdi. Hayır! Onların işlemekte oldukları (kötülükler) kalplerini kirletmiştir.)³⁰

j. وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَيْتَهُ فَقَدَّرْ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ كَلَّا بَلْ لَا تَكْرُمُونَ الْبَيْتِيمِ وَلَا تَحَاضُونَ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ (Onu imtihan edip rızkını daralttığı anda ise "Rabbim beni önemsemedi" der. Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz, yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz.)³¹

k. O, malının kendisini ebedi kılacağını zanneder. Hayır! Andolsun ki o, Hutame'ye atılacaktır.)³²

2. كلا'da vakfın caiz olmayıp, cümleye onunla başlamanın caiz olması halî.

Bu husus Kuran'da 18 yerde geçmektedir:

a. (Hayır, hayır. Aya Andolsun ki, ...) ³³

b. (Asla (düşündükleri gibi değil)! Bilsinler ki bu, gerçekten bir ikazdır!) ³⁴

c. (Hayır, hayır! Sığınacak yer yoktur.) ³⁵

²³ Meryem 19/81-82.

²⁴ Sebe' 34/ 27.

²⁵ Mü'minün 23/100.

²⁶ Meâric 70/ 14-15.

²⁷ Meâric 70/ 38-39.

²⁸ Müddessir 74/15-16.

²⁹ Müddessir 74/52-53.

³⁰ Mutaffifin 83/13-14.

³¹ Fecr 89/16-18.

³² Hümeze 104/3-4.

³³ Müddessir 74/ 32.

³⁴ Müddessir 74/54.

³⁵ Kiyamet 75/11.

d. كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ (Hayır! doğrusu siz, çarçabuk geçeni (dünya hayatını ve nimetlerini) seviyor, ahireti bırakıyorsunuz.)³⁶

e. كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ الثَّرَاقِي وَقِيلَ لَهَا مَن رَاقٍ (Artık gözünüzü açın! Ne zaman ki can köprücük kemiğine dayanır. "Tedavi edebilecek kimdir?" denir.)³⁷

f. كَلَّا سَيَعْلَمُونَ (Hayır! Anlayacaklar!)³⁸

g. كَلَّا لَهَا تَذَكُّرٌ (Hayır! Şüphesiz bunlar (ayetler) bir öğüttür.)³⁹

h. كَلَّا لَمَّا يَقُضْ مَا أَمَرَةٌ (Hayır! (İnsan) Allah'ın emrettiğini yapmadı.)⁴⁰

i. كَلَّا بَلْ تُكذِّبُونَ بِالذِّينِ (Hayır! Bütün bunlara rağmen siz yine de dini yalanlıyorsunuz.)⁴¹

j. كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَارِ لَفِي سِجِّينَ (Sakin! (Hileye sapmayın, ahiret hesabını unutmayın.) Kötülerin kitabı muhakkak ki "Siccîn" dedir.)⁴²

k. كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَّحْجُوبُونَ (Hayır! Onlar şüphesiz o gün Rablerinden (O'nu görmekten) mahrum kalmışlardır.)⁴³

l. كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ (Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır.)⁴⁴

m. كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا (Ama yeryüzü parça parça döküldüğü zaman ...)⁴⁵

n. كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ (Gerçek şu ki, insan kendi kendini yeterli görerek azar.)⁴⁶

o. كَلَّا لئن لم ينته لنسفعا بالناصية (Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse, derhal onu alnından (perçeminden) yakalarız.)⁴⁷

p. كَلَّا لَا تَطِيعَهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ (Hayır! Ona uyma! Allah'a secde et ve (yalnızca O'na) yaklaş.)⁴⁸

q. كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ (Hayır! Yakında bileceksiniz.)⁴⁹

r. كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْبَاقِينَ (Gerçek öyle değil! Kesin bilgi ile bilmiş olsaydınız ...)⁵⁰

3. كَلَّا 'da hem vakfın, hem de iptidanın caiz olmaması durumu. Bu durumda sözün öncesi, sonrasıyla ilişkili olur. Kuran'da iki yerde geçmektedir:

a. كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ (Hayır! Anlayacaklar! Yine hayır! Onlar anlayacaklar!)⁵¹

b. كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ (Hayır! Yakında bileceksiniz! Elbette yakında bileceksiniz.)⁵²

³⁶ Kiyamet 75/20-21.

³⁷ Kiyamet 75/26-27.

³⁸ Nebe' 78/4.

³⁹ Abese 80/11.

⁴⁰ Abese 80/23.

⁴¹ İnfitâr 82/9.

⁴² Mutaffifîn 83/7.

⁴³ Mutaffifîn 83/15.

⁴⁴ Mutaffifîn 83/18.

⁴⁵ Fecr 89/ 21.

⁴⁶ Alak 96/6.

⁴⁷ Alak 96/15.

⁴⁸ Alak 96/19.

⁴⁹ Tekâsür 102/3.

⁵⁰ Tekâsür 102/5.

⁵¹ Nebe' 78/4-5.

⁵² Tekâsür 102/3-4.

Bu iki ayette ثم atıf harfi olduğu için vakıf yapmak hoş olmamaktadır. Yine كلا'da da vakıf yapılamaz. Çünkü cümlenin asıl ifade ettiği mana كلا'dan sonra gelmektedir.⁵³

4. كلا'da vakfın caiz olup iptidanın caiz olmaması halî. Yine bu durumda da söz öncesiyle ilişkilidir ve Kuran'da iki yerde bulunmaktadır:

a. قَالَ كَلَّا فَادْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمْعُونَ (Allah buyurdu: Hayır (seni asla öldüremezler)! İkiniz mucizelerimizle gidin. Şüphesiz ki, biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz).⁵⁴

b. قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ (Musa: Asla! dedi. Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir).⁵⁵

Makalenin başında ifade ettiğimiz *Tuhfetu'l-Melâ fi Mevâdî'i Kellâ*'da geçen ve كلا'nın kullanılmasını anlatan şiir şu şekildedir:⁵⁶

يقولُ راجي ربه العقار	محمد نجلُ علي الأنصاري
الحمد لله على النعماء	في صحة الوقف والابتداء
باللفظ في كتابه المجيد	فإنها من جملة التجويد
ثم صلاته مع السَّلام على النبي سيِّد الأنام	
محمد رسولَه الأمين وأهل بيته هداة الدين	
ثم على أصحابه الأبرار	من المهاجرين والأنصار
وبعدُ فالمقصود أن "كلا"	لها معانٍ فاحفظنَّ نُجلى
فمرة تأتي هُذيت مُبْلِها لردِّ مذكور يكون قبلها	
قفق عليها مُنكرًا هذالك وِرادعًا لمن يقولُ ذلك	
وتارة تأتي بمعنى "حقًا"	فأبدأ بلفظها تكن محققًا
وتارة تأتي للاستفتاح	مثل "ألا" فأبدأ بلا جناح
وقد أتت في محكم القرآن	لكلِّ ما قلنا من المعاني
فإن لردِّ إنقائنها محصلاً	فاسمع وخذ ببيانها مفصلاً
فموضعان أتيا في "مريما"	قفق عليها فيهما وربما
تكون فيهما كـ "حقًا" أو "ألا"	فإن بدأت لم تكن مجهلاً
وموضع قد جاء في "قد أفلحنا"	قف, وابتدئ مثل "ألا" فتقلحا
وموضعان أتيا في "الشعراء"	قفق عليهما فيهما للتذكير
في الموضين وابتدئ بالأول	على كلا الوجهين ثم عول
في البدء بالتاني على الأخير	وهو "ألا" واسمع من الخبير
وموضع في "سبا" قد وقعا	قف وابتدئ على الطريقين معا
وموضعين في "المعارج" اعرف	قف وابتدئ على الأخير واكتف
وقد أتت في سورة "المدثر"	أربعة تطهر للمستحضر
وليس للأول في المناهج	إلا الذي في سورة "المعارج"
والوقف في الثاني على قولين	فأبدأ به على كلا الوجهين
وقف على الثالث بالاجماع	وأبدأ به أيضاً ولا تراعي
على كلا الوجهين أما الرابع	ففي الوقوف عنده تنازع
أجازة قوم على التأكيد وليس هذا القول بالبعيد	

⁵³ *Ruhu'l-Meanî*, 16/191.

⁵⁴ *Suarâ* 26/15.

⁵⁵ *Suarâ* 26/62.

⁵⁶ *Tuhfetu'l-Melâ fi Mevâdî'i Kellâ*, 162-164. Bu kısımda yer alan şiir metninde كلا hakkında verilen bilgiler makalenin Türkçe kısmında anlatılan bilgilerle aynı olduğu için şiirin ayrıca Türkçe tercümesi verilmemiştir.

وليس رداً للذي قد مرَّ واستبعد التأكيد بعضُ القرآ
 لأجل ما بينهما قد فصلاً
 وإن تشأ فابدأ به مثل "ألا"
 وتد أنت في سورة "القيامة"
 ثلاثة يعرفها العلامة
 في الوقف في الأول خلف قد ذكر
 ومنعه في الباقيين مشتهر
 فابدأ بأيّ المعنيين شئتاً⁵⁷
 وموضعان في "النبأ" فالأول
 لم يبقوا فيه ولم يعولوا
 على خلاف أنصير ذكر أو ابدأ على الوجهين فيما سطر
 كذلك لا وقف على الثاني ولا
 وبعد هذا موضعان في "عيس"
 وابدأ على معنى "ألا" وأما
 وابدأ بأيّ المعنيين كأننا
 ليس في الابتداء به توقف ويبعد الوقف وقوم وقفوا
 وأولوا الردّ على معنى "انتبه
 وفي "المطففين" جاءت أربع
 وقال قوم بامتناع الوقف
 وموضعان أنبأ في "الفجر"
 وابدأ على الوجهين أما الثاني
 وابدأ عليهما وجاء في "العلق"
 مثل "ألا" وبعضهم قد وقفا
 وابدأ على الوجهين في ثانيها
 والحكم في الثالث ما شئت اصنع
 وجاء في "الهالك التكاثر"
 فالابتداء بالمعنيين جيّد
 ولأولان إن نظرت رتباً
 وبعد هذا موضع في "الهمزة"
 والابتداء بالمعنيين جائز فان تجد حفظاً فأنت الفائز
 فقد كثبت كلفة التطويل
 نظمها بالله مستعينا
 من بعد ست مئة للهجره
 وأين تشأ فابدأ به مثل "ألا"
 ثلاثة يعرفها العلامة
 في الوقف في الأول خلف قد ذكر
 ومنعه في الباقيين مشتهر
 فابدأ بأيّ المعنيين شئتاً⁵⁷
 لم يبقوا فيه ولم يعولوا
 على الوجهين فيما سطر
 كذلك لا وقف على الثاني ولا
 وبعد هذا موضعان في "عيس"
 وابدأ على معنى "ألا" وأما
 وابدأ بأيّ المعنيين كأننا
 ليس في الابتداء به توقف ويبعد الوقف وقوم وقفوا
 وأولوا الردّ على معنى "انتبه
 وفي "المطففين" جاءت أربع
 وقال قوم بامتناع الوقف
 وموضعان أنبأ في "الفجر"
 وابدأ على الوجهين أما الثاني
 وابدأ عليهما وجاء في "العلق"
 مثل "ألا" وبعضهم قد وقفا
 وابدأ على الوجهين في ثانيها
 والحكم في الثالث ما شئت اصنع
 وجاء في "الهالك التكاثر"
 فالابتداء بالمعنيين جيّد
 ولأولان إن نظرت رتباً
 وبعد هذا موضع في "الهمزة"
 والابتداء بالمعنيين جائز فان تجد حفظاً فأنت الفائز
 فقد كثبت كلفة التطويل
 نظمها بالله مستعينا
 من بعد ست مئة للهجره
 هذا ختام القول في التفصيل
 في سنة الثلاث والسبئنا
 أرجوا بها ثوابه وأجره

⁵⁷ Beytin ilk kısmı *Tuhfetu'l-Melâ fi Mevâd'i Kellâ'i*'da, Taha Muhsin tarafından okunamayıp boş bırakıldığı için biz de boş bıraktık.